

OKULÖNCESİ ÇOCUĞUNUN EĞİTİMİNDE DİN DUYGUSU VE DİN EĞİTİMİ

*Doç. Dr. Mustafa TAVUKCUOĞLU**

Abstract

The Principle of Wholeness and Activity of Religious Sense in Education of Pre-school Child

There is no doubt that children are the most important component of families. Every parent wish to educate their children according to the latest technology and environment. Needless to say that spiritual environment is crucial for children's education as well as physical environment. In this sense children should be educated in terms of religious sense, from emotional, spiritual, mental aspects. In this article we targeted age 4-5 by saying pre-school child. It is suggested that children have some feelings naturally, such as fear, happiness, hope, sadness etc. Within this context sense of belonging is a sense just like other feelings. Then it has to be educated like other senses. Because it is a natural sense and comes from religious feeling.

1. OKULÖNCESİ DÖNEMDE BİREY, AİLE VE DİN DUYGUSU

Ailenin en değerli varlıkları olan çocukların dini duyguları ve eğitimleri konusundaki çağdaş gelişmeleri bilimin ışığında izlemek gerekir. Okul öncesi çağdan kastımız 2-5 yaş gruplarında bulunan çocuklardır. Ülkemizde bu yaş gruplarındaki çocuklardan bir kısmı ailede, diğer bir kısmı da okul öncesi ku-

* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

rumlarda eğitilmektedir. Türk Milli Eğitim Sistemimiz içinde gerek okul öncesi eğitimin amaçlarında ve ilkelerinde, gerekse 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda, çocukların beden zihin ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip olarak yetiştirilmeleri hedeflenmektedir. Çocuklardaki bu dengeli gelişmeyi sağlayabilmek için, bir eğitim kurumu olan aileye yani anne-babaya öncelikli büyük görevler düşmektedir.

Okulöncesi dönemi yaşayan çocuklardaki gelişmeler psikoloji ve pedagojinin tespitlerine göre çok yönlü olarak devam eder. Genellikle ikinci yaşlarda konuşmaya başlayan çocuklar, üçüncü yaştan itibaren yaşadıkları aile ortamının ve çevrenin özelliklerine göre yavaş yavaş sözcüklerle, heyecanla, merakla, sevgi veya korkuyla da olsa bilinçsiz bir biçimde ilgilenmeye, konuşmaya başlarlar. Çevreleriyle ilişkilerini de geliştirerek devam ettirmek isterler. 3-4. yaşlar, çocukların telkin almaya ve taklit yapmaya, benzetişim kurmaya müsait oldukları dönemdir. Bu yıllar aile ortamında bireyin eğitimi açısından son derece önemlidir. Gördüklerini ve duyduklarını yapmak ve öğrenmek isterler. Dördüncü yaş, çocukların hayallerinin güçlenmeye başladığı dönemdir. Bu dönemde gerçekte yaşadıklarını gördüklerini, kendi zihninde kurup geliştirdiği hayalleriyle karıştırabilirler. Dolayısıyla bu yaş çocuklarında çok yönlü gelişmeler gözlenmektedir. Pek çok duyguya sahip olan birey, din alanında da gördükleriyle, duyduklarıyla bilinçsiz olarak da olsa ilgilenmektedir. Bu dönem çocuklarında dini uyanmanın ve din duygusunun hareketlenmesi, yaşadıkları aile ortamına bağlı olarak kendini gösterebilmektedir. Din Duygusunun çocuklarda ne zaman oluşmaya başladığı, nasıl bir süreç izlediği konusu bilimin ve bilim adamlarının uğraş alanına girmiştir. Din duygusunun çocuklarda erken dönemlerde başladığını ileri süren bilim çevreleri olduğu gibi, bu duygunun geç yaşlarda (12-15) başladığını öne sürenler de olmuştur. Batı Eğitim Dünyasında W. James, Erasmus,, Spencer, Scheler, Herbart, Fröbel; İslam Dünyasında İbn Sahnun, Farabi, İbn Sina, İmam Şafii, Gazali ve Mevlana gibi bilim adamları din duygusunun çocuklarda erken dönemlerde başladığını ileri sürerken, H. Lisager ve J.J. Rousseau gibi düşünürler de dini duygunun geç başladığını öne sürmüşlerdir.

Bu iki görüşü keskin çizgilerle ifade etmek yerine, bireyin yetiştiği ailedeki kültürel ortam ile çevresi, bu konuda belirleyici rol oynamaktadır. Çünkü bireyin ilk yılları aile ortamında geçmektedir. Aile ortamı gerek formel ve gerekse informal yönüyle çocuğun dünyasındaki ilk eğitim kurumudur. Özellikle soru yöneltmede psikologlara göre altın çağını yaşayan 4-6 yaşlardaki çocuklarda

kendiliğinden oluşan duygular arasında din duygusu da bulunabilmektedir. Bu duygu diğer duygular gibi çocuğun fitratında potansiyel olarak vardır, uygun ortamlarda kendini gösterebilmektedir. Din duygusunun uyanışı ve hareketliliği, çocuğun zihni ve ruhi gelişimi ile aynı dönemlere denk geldiğine işaret edenler de bulunmaktadır.¹

Çocuklardaki dini duygu, ruhi gelişimleri ve ruh sağlıkları açısından da önemlidir. Çünkü onlarda dine karşı bir eğilim vardır. Din Psikolojisi alanında yapılan araştırmalar, çocuğun ruhen dine yabancı olmadığını, aksine onun da kendine göre bir dini inancının olduğunu vurgulamaktadır. Aynı şekilde pedagojik tecrübeler de çocukta büyük bir dini potansiyelin varlığını ortaya koymuştur.² Çocukların Allah inancı ile karşılaşmaları küçük yaşlarda başlamaktadır. Bu karşılaşma çocuğun dünyasında oldukça duygusal bir zenginlik kazandırmaktadır. Bu onun Allah ve din ile ilgili hususları öğrenmek için gösterdiği özel ilgiden daha iyi anlaşılabilir. Bu özel ilgi çocukları zamanla duygusal olgunluğa da götürebilecektir. Yapılan alan araştırmalarının sonucunda, çocuğun dine karşı canlı bir ilgi duyduğu, merakla Allah'ı öğrenmek ve anlamak istediği, küçük yaşlardan itibaren dua, namaz gibi dini pratiklere karşı istek duyarak bir yandan bunları denemeye çalışırken, diğer yandan dini konulara ve kavramlara karşı sonsuz bir öğrenme özlemi içinde olduğu bilinmektedir. 5-6 yaş grubundaki çocuklar Allah'ı, doğal olarak insani vasıflarla tasavvur edebilmektedirler. Onların Allah'la ilgili kullandıkları her kavram ve tanıma çabası içinde fiziki unsurlardan ve duygular aleminden bir şeyler bulmak mümkündür. Kendilerine soyut gelen kavram ve olayları, kendi dünyasında algıladığı şekliyle somutlaştırma gayreti gösterebilmektedirler. Allah'la ilgili somutlaştırma çabalarını sorularında ve nitelemelerinde görmek mümkündür: Onlar "Allah gökyüzünde, bulutların üstünde, havada, cennette, her yerde, kalbimizde, Allah'ı göremiyoruz çünkü o çok yukarılarda, Allah'ın yüzü tatlı, beyaz sakalları var, Allah çocukları çok sever, Allah'ın evi de var çok güzel..."³ v.b. nitelemelerle Allah'la ilgili bilgilerini somutlaştırmaya çalışmaktadırlar. Bu ve benzeri alan araştırmalarında çocukların en çok Allah'ı merak ettikleri, gerek okulöncesi ve gerekse ilköğretim dönemi boyunca zihni ve ruhi güçleri çerçevesinde Allah'ı

¹ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara 1983, ss.41, 53.

² Antoine Vergote, "*Çocukta Din*", çev:Erdoğan Fırat, Ank.Ün.İ.F.D., cilt: XXII, Ankara 1978, ss.314-321.

³Yurdağül Mehmedoğlu, "*Bir Eğitim Sorunu Olarak Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*", Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyum, İstanbul 17-18 Mayıs 1997, Ensar Neşr., İstanbul 1998, ss.117-122

düşündükleri ve anlamaya çalıştıkları ortaya çıkmaktadır. Onlar başta Allah'ın zati, fiilleri, yaratması ve yarattığı varlıklar ile ilgilenmektedirler. Çocukların böyle bir inanca sahip olmalarında birçok faktörün etkisi vardır. Bunlar kolay inanma, fitrat, dini hazırlık ve uyum konularıdır. Çocuklar Allah'la ilgili arayış ve özelemlerini küçük yaşlardan itibaren dışarıya yansıtmaktadırlar. Onlar Allah'a inanırken itiraz etmeden, kuşkulanmadan, nedenini araştırmadan inanmaktadırlar. Ancak şurası belirtilmelidir ki, çocuk dininin karakteristik özelliklerinden birisi de, dini gelişmenin henüz tam şekillenmemiş ve belli prensiplere ulaşmamış olmasıdır. Buna rağmen çocuğun inancının tabii olduğu da dikkatlerden ve gözlerden uzak tutulmamalıdır.

2. DİNİ DUYGU VE DÜŞÜNCENİN GELİŞİMİ

İnsandaki tüm davranışlar duygulardan kaynaklandığı gibi, din de duygulardan kaynaklanmaktadır. Yani din ile ilgilenmek insan için bir gelişme basamağıdır ve kendiliğindedir. Adalet, ümit, acıma, utanma, hoşlanma, saygı, güven, sevinç, üzüntü, korku gibi, bağlanma ve ait olma da bir duygudur. İnsan bir çocuk olarak da olsa, nereden geldiğini, kime ait olduğunu düşünmekte ve sorular üretebilmektedir. Bunu öğrenmek ve bilmek çocuk için vazgeçilmez bir duygudur. Bazı iyi gelişmiş çocuklar, bu duygu basamağına geldiklerini sordukları sorularla göstermektedirler. Çocukların çoğunluğu ise, öğrendikleri kelimeleri ve ifadeleri anlamaya çalışırken bu duygulara ulaşabilmektedirler.⁴ Çocuklarda doğuştan gelen duyguların gelişmeleri ve beslenmeleri dışarıdandır, bu gelişme ve beslenmelerin filizlendiği ilk ortam da ailedir. Bu bakımdan okul öncesi dönemde çocukların sorularını cevaplandırmada anne-babanın önemi büyüktür ve aile büyüklerinin dikkat etmesi gereken noktalar vardır. Anne-babalar çocuklarını yetiştirirken onlar için en iyi olanı yapmak ister. Bunu yaparken kendini çok ilgisiz hissettiği, kuşkuya düştüğü, zaman zaman hata yaptığı anlar ve günler de olacaktır. Bu zor anları aşabilmek ve onların üstesinden gelebilmek için en etkili yollardan biri, çocukları ve sorunlarını anlamak onları tanımaya çalışmaktır. Çocuk büyüdükçe öğrenme merakı da artmaktadır. O, çevresini keşfetmeye, tanımaya çalışır, son derece meraklıdır. Bu öğrenme merakı sürekli sorular sormasına yol açar. Her uygun cevap yeni arzular ve sorular, yeni meraklar uyandırır, aksi ise bu duyguyu köreltir. Daima merak etme ve zincirleme sorular düzenleme bu çağ çocuğunun belirgin özelliklerindedir.

⁴ Beyza Bilgin, "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Din Duygusu", Okul Öncesi Eğitimi Dergisi, Ekim 1985, sayı 30, Ankara 1985, ss.5-6.

Bu yönüyle adeta çocuklar bir bilim adamı gibi sorular üretebilmektedir. Bu dönem çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler kurup, sorularını en uygun biçimde cevaplamak, öğrenme meraklarını canlı tutup geliştirmek, kişiliklerinin gelişimi için son derece önemlidir. Bu meraklı araştırmacı çevresinde olup bitenleri sürekli olarak izler. Onun dış dünyayı keşfetmesi, gelişim düzeyine uygun olarak tedrici bir surette gerçekleşir. Çocuğun sağlıklı gelişimine yardımcı olabilmek için, onun yapısını, yeteneklerini, ihtiyaçlarını ve diğer özelliklerini çok iyi tanımak, çocuk eğitiminde vazgeçilmez bir noktadır. Soru sormanın yanında bir diğer özellik ise, yine öğrenmeye dönük olan oyun ve oyuncaklardır. Dini duygunun ve düşüncenin oyun ve oyuncaklar ile geliştirilmesi denenebilir. Çünkü büyüklerin günlük hayattaki işleri ne kadar ciddi bir iş ise, çocukların da oyun ve oyuncakları büyüklerin işi gibi ciddidir. Bu dolaylı eğitimden de yararlanılmalıdır. Oyuncak sektörü ile bu konuda fikri temaslar kurulmalıdır.

Okul öncesi dönemde çocuğun en belirgin öğrenme yollarından biri de, taklit etme ve benzemeye çalışmadır. Çocuğun taklit etmeye ve benzemeye çalıştığı kişiler de, kendisine en yakın, ihtiyaçlarını karşılayan, kendisini seven, çocuğun beğendiği ve takdir ettiği, kendileriyle duygu yüklü bağlar kurduğu kimselerdir. Din eğitimi açısından da bu yaş dönemi ihmal edilmeyecek bir devredir. Din duygusunun işlenmesi ve din ihtiyacının karşılanması bakımından çağlar arasında en zoru ve önemlisi duygunun uyandığını gösteren ilk soruların geldiği çağ olduğuna göre⁵, eğitim etkinlikleri gerek aileye ve gerekse okulöncesi kurumlara ve görevlilerine ayrı bir görev yüklemektedir. Bunun için çocuk eğitimi konusunda daha güçlü bir aile yapısına ve programları yeterli olan okulöncesi eğitim kurumlarına gereksinim duyulacaktır. Çünkü çocukların eğilimleri ve soruları biz büyükleri bazen şaşırtabilmektedir. Bu soruların geçiştirilmemesi ve cevapların, çocuğun gelişim düzeyi gözetilerek uygun biçimde verilmesi gerekmektedir. Bu devrede din eğitiminin ihmali daha sonraki devreleri önemli ölçüde etkilemektedir. Çocukluk çağında dini konulara ilginin yüksek olmasına rağmen, bu ilginin sağlıklı bir yönlendirme olmazsa, zamanla azaldığı, gittikçe daha az öğrenme isteği duyulduğu ve nihayet inkar edici bir tutuma dahi dönüşebildiği belirlenmiştir.⁶ Yani dini duyguya gereken ilgi gösterilmez ise çocuklarda din duygusu körelebilir, paslanabilir. Bu duyguya gereken bakım yapılmazsa sapmalar ve sapıtmalar görülmesi, dinle ilgisi olmayan sağlıksız tutum ve davranışlar sergilemesi kuvvetle muhtemeldir.

⁵ Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara 1988, s.93.

⁶ Mualla Selçuk, Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler, Ankara 1990, s.25.

Çocukluk döneminde, çocuktan gelen dini sorulara gereken cevaplar onun anlayabileceği şekliyle yeterince verilmelidir. Çocuk sordu diye bilgi yüklemeye kalkışılmamalıdır. Soruyla ilgili olarak çocuğa verilecek bilginin dozunu ve seviyesini ayarlamak, ebeveynin dikkat etmesi gereken noktalardandır. Bu hem kişilik gelişimi hem de ferdin daha sonraki hayatı açısından önemli bir özelliktir. Din eğitimi genel eğitimden ayrı düşünülmemelidir. Çocuğun genel eğitimi çerçevesinde, günlük hayatın akışı içinde din eğitimi de yerini mutlaka almalıdır. Bu konuda sözlü eğitimden ziyade, güzel örneklerin sergilenmesi, iyinin, güzelin, doğrunun bir yaşantı biçimi olarak gösterilmesi önemlidir. Bu dönemde doğrudan doğruya bir din eğitiminden çok, dolaylı bir din eğitimi söz konusudur.

İlk yıllardan itibaren gelişmeye başlayan kişilik, altı yaşlarında ana hatlarıyla belirginleşir. Bu yaşta çocuğun belli başlı yönelişlerinin bir çoğu kökleşmiş ve yerleşmiş olur. Bilimsel araştırmalar, bireyin karakterinin bu yaşlarda biçimlenmeye başladığını, sonradan bunları değiştirmenin imkansız denecek kadar zor olduğunu, çocukluk yıllarında kazanılan davranışların ve özelliklerin, ferdin daha sonraki yapısını ve hayat anlayışını biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır.⁷ Herhalde meselenin en can alıcı noktası da burasıdır. Çünkü altı yaş sonuna kadar olan dönem, çocukta öğrenmeye ve eğitime açık olan çağdır. Kişilik gelişiminin %60'ı bu yaş dönemi sonuna kadar tamamlanır. Bu yaştan sonra kişiliği değiştirmek oldukça zordur. Doğru ve başarılı bir okul öncesi eğitimi, aile ortamında çocuğa çok şey kazandırır. Bu da bilinçli insanların yönlendirmeleri ile mümkün olur.

Çocuğun en çok sevdiği, duygu yüklü ilişkiler kurduğu ilk kişiler anne-babalarıdır, özellikle de annedir. Anne-babaların tutumları, değerleri, davranışları, sözleri çocuk için çok önemli birer bilgi kaynağıdır. Çocuk onların davranışlarını gözleyerek çok şey öğrenir. Dolayısıyla okul öncesi çocuğun eğitiminde en önemli ve en etkin rol, anne-babanındır⁸ ve onların sergilediği tutum ve tavırlardır.

Okul öncesi dönemde çocuğa belki de gerekli ilgi aile ortamında tam olarak gösterilememektedir. Özellikle duygu gelişimine katkıda bulunulması gere-

⁷ Mualla Selçuk, "Çocuk Eğitiminde Dini Motifler (Okul Öncesi Çağ)", M.E.B.Din Öğretimi Dergisi, sayı: 26, Ankara 1991, s.32.

⁸ Yurdagül Konuk, Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi, Ankara 1994, ss.21-27; Birsen Gökçe, "Çocuk Kişiliğinin Gelişiminde Aile Okul ve Dış Çevrenin Rolü", Aile Yazıları III, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay. Ankara 1991, ss.16-18.

kir. Genel olarak bu çağ çocuğun yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının giderilmesiyle yetinilmekte, kişiliği pek önemsenmemektedir. Onun eğitiminin okulla başladığı kanaati yaygındır. Bu nedenle çocukların duygu gelişimleri pek ciddiye alınmamaktadır. Onunla ilişkilerde, onun yanındaki tutum ve davranışlarımızda dikkatli davranmaya özen gösterilmemektedir. Oysa o, bizim her sözümüzü, her davranışımızı, hatta ilgisizliğimizi bile not etmekte ve değerlendirmektedir. Çocuk çevresindeki büyükleri sürekli olarak gözlem altında bulundurmaktadır. Anne-babalar bunun bilincinde ve farkında olmak durumundadırlar.

3. DİN VE FITRAT

Din duygusu din kültürüne bağlı olarak sadece insanda meydana gelen duygu sentezlerinden biridir.⁹ Bireyin herhangi bir olay karşısında duygulanması fitri bir eğilimdir. Din Duygusu da, bireyin dini olaylar ve konular karşısında etkilenmesi, iç dünyasında bir izlenim oluşması, buna bağlı olarak duygulanması da yaratılışında, fitratında potansiyel olarak var olan bir özelliktir. Din duygusunun diğer duygular gibi doğal olduğunu, insanın manevi organizmasının yapısına bağlı bulunduğunu ifade eden W.James, Bergson ve Scheler gibi din psikolojisi alanındaki otoriter araştırmacılar da tecrübi olarak yaptıkları incelemelerde, dini duygunun fitri olduğunu kabul etmektedirler ve bunu kutsal bir duygu olarak nitelendirerek, içgüdü, eğilim, tabiatüstü varlığa inanma gibi sebeplere bağlı bir biçimde açıklamaktadırlar.¹⁰

Bir inanca veya dine bağlı bir çevrede doğan ve büyüyen bir çocuğun, nasıl ki o çevrenin duygu ve düşünce yapısından, yaşam biçiminden etkilenmemesi mümkün değilse, aynı şekilde dini duygu ve düşüncelere de uzak kalması mümkün değildir. Hatta çocuklar dini ortamlardan ve atmosferlerden mahrum bile olsalar, kendi iç dünyalarında bir din duygusu oluşturabilmekte ve bunu geliştirebilmek için sorularıyla çaba gösterebilmektedirler. Bu onların yaratılışlarında ve fitratlarında potansiyel olarak bulunan güçtür. Zamanla bu güç elverişli ortamlarda kendini gösterebilmektedir.

Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerdeki mesajlara bakıldığında dini duygu ve düşünceden bahsedildiği görülmektedir. Peygamberimiz "Her doğan fitrat üzere doğar..."¹¹ buyurmakta, Kur'an'daki mesaj da ise, "Yüzünü doğru bir din

⁹ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, cilt I, Ankara 1980, s.114.

¹⁰ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, Üçüncü Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982, s.95.

¹¹ Buhari, Cenaiz 80, 92, 93; Müslim, Kader 22, 23; Ebu Davud, Sünnet 17; İbn Hanbel, II/232, 275, 393.

olan İslam'a, insanların fitratına uygun olan dine çevir..."¹² şeklinde belirtilmektedir. Bu mesajlarda yer alan "fitrat" kavramı terim olarak "hakkı, gerçeği kabul ve idrak etme yeteneği" anlamlarında kullanıldığına işaret edilmektedir.¹³ Bu anlamlardan hareketle İslam eğitimcileri insan fitratına, kendisini araştırıp bulma, ibadet etme ve hak dini benimseme kabiliyetinin Allah tarafından verildiğini ve bireyin tüm olumsuz şartlar içerisinde bile Allah'ın varlığını kavrayacak ve benimseyecek bir güçte yaratıldığını belirtmişlerdir. Bireyin dini gelişiminde yukarıdaki Ayet ve Hadis'te belirtilen fitri eğilimin yanısıra, anne-baba ve diğer çevre özelliklerinin karşılıklı etkileşiminin de önemli bir etmen olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Aslında bu etkileşim sadece dini gelişim için söz konusu olmayıp, kişilik gelişiminin her yönü için geçerli olan genel bir psikoloji kanunudur.¹⁴

Sonuç olarak fitrat, bireyin doğuştan tabii olarak Allah'a inanmaya yetenekli ve dini inancı kabul etmeye elverişli bir yaratılışa olduğu anlamına gelmektedir. Dini ve kutsal kavramlara özel bir ilgi göstermektedir. Bununla birlikte çocuk iyiliğe ve kötülüğe elverişli olduğu gibi, doğruya ve yanlışa inanmaya da yetenekli bir yaratılışa sahiptir. Diğer duygularda olduğu gibi manevi duyguların da bakımıyla ilgilenmek gerekir. Çocukta dine karşı bir eğilim olduğundan dolayı dini duygu ve inanç kavramı ne kadar güçlü olursa, o kadar kendini güçlü hisseder. Din ve duygu konusunda olgunlaşmış yapısı, onun kişilik gelişimine de olumlu katkılar sağlayacaktır.

4. OKULÖNCESİ DÖNEMDE DİNİ EĞİTİMİN ÖNEMİ

Bireyin çocukluk döneminde, bir başka ifadeyle yaşamın sihirli yıllarında aldığı dini bilgilerin ve dini telkinlerin hayatı boyunca derin izler bıraktığı bilinmektedir. Son zamanlarda çocuk psikolojisi üzerinde yapılan araştırmalar, bireyin kişiliğinin temel özelliklerinin ilk yıllarda ortaya çıktığını belirlemiştir. Hayatın diğer dönemlerini büyük ölçüde etkileyen bu özellikler günümüzde eğitimcilerin ilgisini okulöncesi döneme yöneltmiştir. Çünkü çocuğun karakterinin tohumları ilk çocukluk yıllarında atılmakta, sonraki yıllarda da gelişmeye başlamaktadır.¹⁵

¹² Kur'an, En'am 6/75-79; Rum 30/30

¹³ Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, 2.Baskı, cilt VI, Ankara 1960, ss.3823-3824.

¹⁴ Yaşar Fersahoğlu, Din Eğitimi ve Öğretiminde Duygu Eğitimi, Marifet Yay. İstanbul 1998, s.53.

¹⁵ M. Emin Ay, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım, 2.Baskı, İstanbul 1989, s.5.

Çocukların ilk yıllarda aldıkları, öğrendikleri sağlıklı dini eğitimin, onların üzerinde olumlu etkiler bıraktığı ve çocuğu disiplinli düzenli bir hayata yönlendirdiği bilinmektedir. Çocuğun yaşına göre verilecek dini eğitimin yönteminin belirlenmesi önemlidir. Okulöncesi devrede çocuğun psikolojik yapısı ve bireysel farklılığı dikkate alınarak ona verilecek din eğitiminde daha ziyade, onun duygularına ve gönlüne hitap edilmeli, el becerilerine ve oyun faaliyetlerine dini unsurlar katılabilmelidir. Doğrudan din öğretimi-eğitimi yapmak yerine dolaylı eğitim ve öğretim tercih edilmelidir. İlk çocukluk döneminde çocuğa verilecek oyuncaklarda, dini yaşantıyı örneklendirecek, hatırlatacak ve bazı kavramları sembolize edebilecek özellikler bulunmasına dikkat edilmelidir. Çocuklara hediye edilecek namaz örtüsü, seccade, tesbih ve takke gibi eşyalar, içinde cami resimleri, caminin bölümleri, namaz kılan çocukların resimleri bulunan boyama kitapları, boz-yapılar... bir taraftan dini dünyaya adım atmasını sağlayacak, diğer taraftan da bunlarla ilgili sorular yönelterek dini duygunun hareketliliğine sebep olacaktır. Avrupa ülkelerinde ailelerde ve anaokullarında verilen dini eğitimin iskeletini, omurgasını semboller, resimler ve oyuncaklar gibi dolaylı eğitim araç-gereçleri oluşturmaktadır.¹⁶

Oyun, oyuncak ve çocuk birbirini tamamlayan halkalar gibidir. Esasen çocuk da bir oyun demektir. Oyunsuz ve oyuncaksız bir çocuk düşünülemez. Bu bakımdan yapılacak iş, oyunun ve oyuncağın gücünü çocuğun eğitimine yönlendirmektir.¹⁷ Oyundan bir parça olan çocuğun, dolaylı bir eğitime tabi tutularak genel eğitime ve din eğitimine zenginlik kazandırılmış olur.

Okulöncesi dönemdeki çocukların dünyasında duanın ayrı bir yeri vardır. Dua çocuğun eğitiminde önemli bir yer tutar. Onlara yavaş yavaş küçük dualar, şükür cümleleri, besmele, selam ve ilahilerden kesitler öğretilmelidir. Ezberletilen bu dualar, onların Allah'a yaklaşmalarını sağlayacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, beddua olan kelime ve deyimlerin çocuklara öğretilmeyeceği gibi, özellikle büyükler de onların yanında bunları söylememeye özen göstermelidirler.

5. ÇOCUKLARIN DİNİ KAVRAMLARLA İLGİLİ SORULARINDAN BAZI ÖRNEKLER

Okul öncesi dönemi çocuklarında soru sorma dil gelişimiyle birlikte başlar. Soru sorma ikinci yaştan başlamakta, dördüncü ve beşinci yaşta en yüksek

¹⁶ İrfan Başkurt, Federal Almanyada Din Eğitimi, M.Ü.İ.F.Vakfı Yay.İstanbul 1995, ss.116-117.

¹⁷ Halit Ertuğrul, Ailede ve Okulda Çocuk Eğitimi, 2.Baskı, Nesil Yay. İstanbul 2000, ss.64, 96.

düzeğe ulaşmaktadır. Dört ve Beşinci yaşlar, hem çocuk hem aile için “altın yaş” olarak kabul edilmektedir.¹⁸ Çocukların soruları, toplumsal ilişki kurma, dikkat çekme, güven kazanma, teselli olma veya yardım arama amacıyla olmaktadır. Bazen öyle olur ki, çocuklar ardı ardına bir karşılık bile beklemezsizin biz büyüklere sorular yağdırırlar. Üç-dört yaşlarından itibaren çevresinde ve aile içinde devamlı olarak kullanılan Allah, Peygamber, Melek, Cennet, Cehennem, Şeytan gibi kavramları merak etme öğrenme isteği ile ilgili olarak çocuklar çokça sorular yöneltirler.

5 yaşındaki küçük Taha annesine sorar:¹⁹

“Anneciğim şeytan neye benzer?”

Annesi hiç beklemediği bu soru karşısında ne diyeceğini şaşırır ve

“şeytan kötü bir yaratıktır. “ der. Çocuk devamla,

“Allah’tan güçlü müdür?”, annesi şöyle cevap verir:

“Hayır güçlü değildir.” Bu defa çocuk:

“Öyleyse niçin bizleri fazla korkutuyor...”

Görüldüğü gibi şeytanın kötülüğü çocukta güçlü olarak anlaşılmaya sebep olmuş ve içinden çıkılmayacak sorular art arda anneye yöneltilmiştir. Anne fazlasıyla zor durumda kaldığını itiraf etmektedir.

*Bir babadan nakledilen şu örneğe de bakalım:*²⁰ Her akşam dört yaşındaki oğlumu dizlerime oturtuyordum onunla sohbet ediyordum. Ona soruyordum:

“En çok kimi seversin?”

O önceden kendine öğretmiş olduğum üzere,

“Allah”ı severim derdi. Sonra kimi seversin diye sorardım,

“Peygamberimizi” derdi. Daha sonra

“annemi, babamı” diye söylerdi.

Geçenlerde aynı sohbeti tekrarlarırken oğlum itiraz etti. ‘Ben en çok Allah’ı sevmiyorum’ dedi, şaşırıp kaldım ve sebebini sordum. Nenem bugün bana şöyle anlattı: ‘Allah’ın cehennemi var seni yakacak’ dedi.

¹⁸ Beyza Bilgin, İslam ve Çocuk, Ankara 1991, s.74.

¹⁹ Filiz Tekin, Okul Öncesi Eğitim Dönemi Çocuklarında Dini Duygu ve Düşünce Gelişimi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri), S.Ü.Sosyal Bil.Enst., Konya 1994, s.38.

²⁰ Beyza Bilgin-Mualla Selçuk, Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri, Ankara 1991, s.42.

Ne yazık ki günümüzde sevgi kavramı din öğretiminde oldukça değer kaybına

uğramıştır. Günümüzün insanına hitap edecek, yaşayış biçimimize örnek olacak yeni anlatış biçimleri, din eğitimi ve öğretiminde henüz geliştirilebilmiş değildir. Asırlar öncesi insanların duygularını doyuran eserler, günümüz insanına ve çocuklarına hala hitap etse de, yeterli olmamaktadır. Sevgi, kelime olarak öğretilmeye devam edilse de, ibadet ve ahlak kurallarının, cehennem korkusu ile belletilmeye çalışılması din öğretimini kısırlaştırmaktadır. Yetişkinlerin, Allah'ın seven bir varlık oluşuna çocukları inandırmaları güçleşmiştir. Böyle durumlarda soruların cevaplandırılmaması yanlış cevaplar verilmesi veya ertelenmesi, çocuklarda olumsuz etkiler meydana getirebilir, hatta bazen yanlış cevaplar, doğrusu öğrenildiğinde, dünyada çocuklar tarafından en büyük varlık olarak görülen ebeveyn hakkında güvensizlik oluşturabilir. Soru sorma çocukların büyüklere olan güveninin bir göstergesi ve sonucudur. Büyüklere sormakla her şeyi öğrenebileceklerine inanırlar.

2-6 yaş arasındaki çocuklar sınıflama ve gruplama yapmakta zorlanırlar, muhakeme güçlerinde yetersizlikler olabilir ve olaylar arasında ilişki kurmada güçlük çekmektedirler.²¹

Dört yaşında bir çocuk dedesi ile sohbet etmektedir. Dikkatini çekmiş olacak ki dedesine sorar:

- “Dede, senin sakalın neden beyaz?” (Çünkü babasının sakalı siyahtır)

“Allah öyle boyamış da ondan” yavrum der.

“Neden, onun başka boyası yok mu? Anneannemde çok boya var, neden ona vermemiş”

“Anneannen ona bir şey veremez. Çünkü onda her şey var. Onun hiçbir şeye ihtiyacı yok. Hem de o, görünmez, çok yükseklerdedir”

“Peki ama, o yükseklere nasıl çıkmış, oradan düşmez mi?”

“O istediği yere çıkar, her istediği yerde durur, her zaman yanımızda olur, ama biz onu göremeyiz.

Çocuk bir an dedesinin yüzüne bakar ve sonra “şaka ediyorsun değil mi dede?” der ve dedesinin yanından ayrılır oyun oynamaya başlar.

²¹ Mualla Selçuk, a.g.e., s.49.

Görülüyor ki bu örneğimizde de çocuğun zihni yeterince olgunlaşmamıştır. İnsanın yapamayacağı şeyi Allah'ın yapabileceğine inanmamış, daha fazlasını yani mücerret olan olguyu şaka kabul etmiştir.

Çocukların bu duygusal gelişim ve hareketlilik dönemlerinden sonra, zihinsel öğrenme dönemi gelir ki, bu da dokuz yaşlarında başlar. Bu dönemde çocuklar artık bilgileri itirazsız kabul etmezler, onları akılları ile kavramaya çalışırlar.

Bu sebeple öğretimin bütününde olduğu gibi, din öğretiminde de bilgilerin akılla kavratılması önem taşıyacaktır. Dini duygu gelişimini iyi bir şekilde tamamlayan bir çocuk, zihinsel gelişiminde de daha üst düzeyde becerileri ve istenilen noktaları yakalayabilmektedir. *Nitekim bir annenin şu ifadelerine bakalım:*

Çocuğuma Allah'tan her şeyi isteyebileceğini, Allah'ın duaları kabul edeceğini söylemişim. Geçenlerde bana şöyle bir açıklama yaptı.²²

“Uzaktan kumandalı bir uçak istiyorum. Bunun için Allah'a yalvarıyorum. Biliyorum Allah bana gökten oyuncak atacak değil, ama senin kalbine, çocuğuma bir uçak alayım hissini ve isteğini verebilir. Sen de bana uzaktan kumandalı oyuncak uçağı alırsın.”

Bu ve benzeri gelişmeler din öğretimi açısından çok önemlidir. Ailede ve çevrede duygusal olarak öğrenilmiş bütün bilgiler akıl süzgecinden geçerek değerlendirilecektir.

SONUÇ

Çocukta dini duygu ve düşüncenin oluşumu ve gelişiminde, aile içindeki yetiştirmeden sonra, okul öncesi kurumlarındaki eğitim ve öğretim son derece önemlidir. Zira Anaokulu ve yuvalar, çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimine ve hazırlaş seviyelerine uygun olarak sağladığı yetiştirme programlarıyla, fırtattan kaynaklanan din duygusuyla ve bireyin dini eğitimiyle de ilgilenmek durumundadırlar. Okul öncesi eğitim kurumlarında çocuğun temel ihtiyaçlarına cevap verecek bir program, istenen seviyede bir çevre ve yararlı-uygun metotlar uygulandığı sürece, bireyin her yönden gelişimi söz konusu olacaktır. Çocukların beden, zihin ve duygu bakımından dengeli bir şekilde yetiştirilmeleri, eğitimde bütünlük ilkesinin hem ailede ve hem de okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanmasıyla mümkün olacaktır. Aksi takdirde bireyler, ilerleyen za-

²² Beyza Bilgin-Mualla Selçuk, a.g.e., s.73.

man dilimlerinde doyurulmayan bu duyguları tatmin etmek için farkında olmadan veya bilmeyerek de olsa sağlıksız dini oluşumlar içerisine girebilir. Bundan kurtulabilmenin yolu, Türk Milli Eğitiminin insan yetiştirmede önerdiği genel amaçlar doğrultusunda, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip bireyler yetiştirmekle mümkün olabilir. Bireydeki duyguların herhangi bir sıralamaya tabi tutulması pedagojik açıdan uygun görülmemektedir. Duygular arasında yer alan din duygusuyla da, yeri ve zamanı geldiğinde diğer duygular gibi ilgilenilmesi ve bakımının yapılması eğitimde bütünlük ilkesi açısından son derece önemlidir. Din eğitimi genel eğitimden ayrı tutmak pedagojik kurallara uygun düşmez. Çünkü din eğitimi genel eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bireyi merkeze alan bir eğitim anlayışı, bireye tüm yönleriyle kaliteli eğitim sunmak durumundadır. Bu yüzden eğitimi aile bireyelerine, okulöncesi eğitim kurumlarına, programlarına, görevlilerine ve eğitim ortamlarının elverişli hale getirilmesine, bu konularda pedagojik yatırımın yapılmasına her zaman gereksinim duyulmaktadır.

